

In order to improve the efficiency of the criminal law to ensure human environmental safety should be greater use of constructions formulations putting in danger, as it follows from the existing obligations of Ukraine to the European community and become a prerequisite for the investigating use of all possible means to establish the truth in the case.

On the national and international levels the author offers to talk not about environmental safety, but the human environmental safety, as in the social legal state with true civil society, it is a key person, a central element of the political system of society.

Keywords: *human security, the environment, environment, criminal law.*

Надійшла до редакції 19.12.2012

С.М. Школа

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.292

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ПОМИЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Надано характеристику правових норм, що визначають порядок здійснення помилування в Україні.

Ключові слова: *помилування засуджених, клопотання про помилування, порядок здійснення помилування.*

Постановка проблеми. Одним із основних принципів кримінального права є принцип економії репресії. Покарання повинно забезпечувати досягнення поставлених перед ним цілей, але разом з тим бути мінімально необхідним. Суд призначає у межах санкції певне покарання, яке засуджений зобов'язаний відбутися. Проте нерідко засуджений своєю поведінкою доказує виправлення раніше встановленого вироком суду строку покарання, що зумовлює досягнення і такої мети покарання, як запобігання вчиненню засудженим нових злочинів. Стосовно запобігання вчиненню злочинів іншими особами (загальна превенція), то тут найбільшу роль відіграє закон, який забороняє певне коло діянь під страхом покарання, і меншою мірою – вирок суду з призначеним покаранням. Громадяни більш ознайомлені зі змістом законодавства, чим про практику призначення покарання судами.

Певне значення для загальної превенції може мати й фактично відбутий засудженим строк покарання. На момент вирішення питання про дострокове звільнення від подальшого відбування покарання певна частина строку покарання вже відбута, у зв'язку з чим гострота суспільної реакції на злочин минула, більшість громадян про нього забула. Головне полягає в тому, що відбування покарання в умовах, коли цілі його майже досягнуті, не викликається необхідністю. В цих випадках законодавець за певних умов дозволяє дострокове звільнення засудженого від покарання, зокрема, і на підставі акта про помилування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. До проблем здійснення помилування зверталися у своїх наукових працях В.В. Голіна, М.Д. Дурманов, В.Ю. Квашиш, С.Г. Келіна, В.В. Комаров, П.І. Люблінський, І.Л. Марогулова, К.М. Мірзажанов, О.С. Міхлін, А.В. Наумов, П.С. Ромашкін, В.В. Скибицький, М.С. Таганцев, К.М. Тіщенко, Ю.М. Ткачевський, Б.С. Утєвський, С.С. Яценко та інші вчені. Значну увагу дослідженню інституту помилування приділяють у своїх працях сучасні вітчизняні науковці, зокрема, Ю.В. Баулін, О.М. Литвак, В.Т. Маляренко, А.А. Музика.

Мета статті полягає в дослідженні порядку здійснення помилування в Україні, зокрема, виявлення проблемних питань у правовій регламентації цього інституту, а також пошук шляхів удосконалення порядку звільнення від покарання на підставі акта про помилування.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 2 ст. 87 Кримінального кодексу України [1] актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (їх ще довго не будуть милувати, вони “не доросли” до передбаченого двадцятирічного терміну подання клопотання про помилування). Ґрунтуючись на буквальному тлумаченні закону, з наведеного випливає, що помилування засуджених здійснюється лише у виді заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк. Але в дійсності це не так. До того ж і в ст. 2 Положення зазначено, що помилування засуджених відбувається також шляхом: повного або часткового звільнення від подальшого відбування як основного, так і додаткового покарання; заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким покаранням. На нашу думку, у Кримінальному кодексі України більш доцільним було б дати повний перелік видів помилування, а не згадувати окремі з них.

Конституцією України [2] передбачено, що діяння, які є злочинами, та відповідальність за них визначаються виключно законами України (п. 22 ч. 1 ст. 92). Оскільки закони мають вищу юридичну силу в системі нормативно-правових актів, то цілком зрозуміло, що саме ними повинні регулюватися найважливіші питання суспільних відносин. Ми глибоко переконані в тому, що й питання про звільнення від кримінальної відповідальності та покарання також повинні регулюватися законами (так само, як це передбачено у випадках застосування амністії).

Звідси постає необхідність розробки і внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту “Про здійснення помилування в Україні”, який би містив: а) норми, що визначають основні поняття (“помилування”, “акт про помилування”), види помилування, суб'єктів подання клопотання про помилування; б) норми, які встановлюють умови і порядок здійснення помилування; в) повноваження Управління з питань помилування Адміністрації Президента України; г) перелік матеріалів, що мають значення для розгляду цього питання; д) органи виконання указів Президента України про помилування; е) заходи соціальної допомоги помилуваним особам тощо.

Відповідно до ст. 152 “Підстави звільнення від відбування покарання”

Кримінально-виконавчого кодексу України [3] засуджені до позбавлення волі звільняються від покарання, зокрема, у зв'язку з помилюванням. Термін “підстава звільнення” застосовується в різних значеннях. Підставою звільнення в розумінні ст. 152 КВК України є юридичний факт, а саме закінчення строку покарання чи прийняття рішення компетентним органом (судом, Верховною Радою України, Президентом України). Підставою звільнення називають і документ, який засвідчує, що даний юридичний факт мав місце (наприклад, вирок суду, указ про помилювання).

При повному звільненні від основного покарання засуджений перестас відбувати строк позбавлення волі, його терміново звільняють з кримінально-виконавчої установи. Часткове звільнення, як правило, здійснюється шляхом заміни покарання більш м'яким покаранням (строки погашення судимості визначаються, виходячи з нового, більш м'якого виду покарання) або шляхом скорочення терміну покарання на визначений строк. Також застосовується скорочення покарання на якусь частину строку із вказівкою на те, скорочується покарання, чи невідбута частина покарання. У цьому випадку вносяться зміни в облікові документи, визначається строк покарання, який необхідно відбутися засудженому, оголошується нова дата звільнення з установи виконання покарань.

Скорочення строку тягне за собою низку визначених пільг: переведення на поліпшені умови тримання, переведення до виправної колонії іншого рівня безпеки, умовно-дострокове звільнення, застосування амністії, переведення з приміщення камерного типу в звичайні жилі приміщення колонії максимального рівня безпеки тощо. У цих випадках обов'язкова для відбуття частина покарання, яка необхідна для отримання пільг, визначається, виходячи зі скороченого помилюванням строку. Цей же строк приймається в розрахунок після звільнення при вирішенні питання про погашення або зняття судимості.

Додатковими покараннями, від яких звільняє помилювання, часто є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Порушувати клопотання про звільнення або скорочення додаткового покарання можна як під час відбуття основного покарання, так і додаткового.

Практика здійснення помилювання йде шляхом “скорочення основної міри покарання”, “звільнення від дальшого відбування основної міри покарання”. На нашу думку, було б доцільним у кримінальному законодавстві запровадити окремий вид пом'якшення участі засудженого в порядку помилювання – умовне помилювання. Засуджений, щодо якого буде застосоване умовне помилювання, має утриматися протягом невідбутої частини строку покарання від вчинення нового злочину. В цьому разі вирок суду, за яким засуджений відбував покарання, вважається виконаним і втрачає свою силу, а перебіг строку погашення судимості починається з моменту застосування умовного помилювання. Він обчислюється з фактично відбутого основного покарання, а не призначеного за вирок суду. В тих випадках, коли умовно помилювана особа звільнена від основного покарання, але відбуває додаткове покарання, перебіг строку погашення судимості починається з дня відбування додаткового покарання і аналогічно обчис-

люється з фактично відбутого основного покарання. Факт вчинення особою нового злочину, незалежно від його тяжкості і форми вини, – скасовуватиме умовне помилування, тобто засуджений має відбутися покарання, від якого він був умовно звільнений.

Згідно з п. 3 Положення про порядок здійснення помилування [4] право на клопотання про помилування має особа, яка:

- засуджена судом України і відбуває покарання в межах своєї держави;
- засуджена судом іноземної держави і передана для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування, вирок суду щодо якої приведено у відповідність із законодавством України;
- засуджена в Україні і передана для відбування покарання іноземній державі, якщо відповідна установа цієї держави погодилася визнати і виконати прийняте в Україні рішення про помилування.

В залежності від тяжкості вчиненого злочину, виду призначеного покарання і кількості (уперше чи повторно) клопотань про помилування Положенням встановлені певні умови їх подання. Помилуваним може бути будь-який засуджений. Так, у *виняткових випадках* можуть бути помилувані особи, яких раніше було неодноразово (два і більше разів) засуджено за вчинення умисних злочинів, або до яких раніше застосовувалась амністія, помилування, умовно-дострокове звільнення від покарання, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання з випробуванням і якщо вони до погашення або зняття судимості знову вчинили умисний злочин.

Клопотання про помилування засуджених, які не стали на шлях виправлення або не відбули половини призначеного їм строку покарання, а також клопотання осіб, засуджених за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, можуть бути задоволені лише за наявності *обставин, що потребують особливо гуманного ставлення*.

Питання про відмежування “виняткових випадків” і “обставин, що потребують особливо гуманного ставлення” не може бути вирішено в загальній формі. В конкретних справах, як правило, зустрічається одразу декілька таких обставин, і саме їх сукупність дозволяє оцінити той чи інший випадок як винятковий, або який потребує особливо гуманного ставлення.

На нашу думку, “винятковий випадок” стосується передусім характеристики посткримінальної поведінки засудженого. Ця поведінка має безпосередньо й вагомо впливати на швидке та об'єктивне вирішення питань у сфері державних чи громадських інтересів. Обставини, що потребують особливо гуманного ставлення, зумовлені певною необхідністю й, очевидно, стосуються тих фактів (подій), що об'єктивно торкаються інтересів засудженого. Однак виникнення цих фактів чи розвиток подій не залежать від його свідомості і волі.

На практиці винятковими випадками вважаються, наприклад, самовіддана поведінка в особливих умовах (під час стихійного лиха), суттєве сприяння в розкритті та розслідуванні злочину тощо. Обставинами, що потребують особливо гуманного ставлення, можуть бути: важке становище сім'ї засудженого, його тяжка хвороба, тяжка хвороба близьких родичів,

які потребують догляду або матеріальної допомоги. Отже, ні “виняткові випадки”, ні “обставини, що потребують особливо гуманного ставлення” не можуть бути викликані зміною влади в країні, політичними реформами тощо. Треба також зазначити, що питання про співвідношення цих категорій в юридичній літературі, що опрацьована нами, не досліджувалося. Певною мірою вони мають синонімічний зміст. Однак аналіз відповідних джерел і юридичної практики у цій сфері дає підстави зробити висновок, що ці поняття не тотожні.

Відповідно до положень Порядку подання до Адміністрації Президента України матеріалів за клопотаннями засуджених про помилування та виконання указів Президента України про помилування [5] клопотання засудженого і матеріали про його помилування (анкета; копії вироків, ухвал, постанов судів; повідомлення про набрання вироку суду законної сили; медична довідка про стан здоров'я засудженого; характеристика тощо) надсилаються адміністрацією кримінально-виконавчої установи до Управління з питань помилування Адміністрації Президента України (далі – Управління з питань помилування). Від якості підготовки та своєчасності направлення зазначених матеріалів залежить правильність та оперативність прийняття рішення про задоволення клопотання про помилування чи його відхилення.

Інколи на адресу Президента України надходять клопотання про помилування від засуджених, в яких вони скаржаться на безпідставність засудження або необґрунтованість тих чи інших положень вироку суду. Такі клопотання не підлягають розгляду, оскільки скарги на безпідставність засудження в порядку помилування не розглядаються. Робити висновки щодо правильності засудження, замінювати чи скасовувати вирок належить до компетенції судів апеляційної та касаційної інстанцій.

Помилування засудженого свідчить про те, що йому виявили довіру, яка повинна на чомусь ґрунтуватися. Тому Управлінням з питань помилування, на яке покладено здійснення підготовки матеріалів для розгляду клопотань про помилування, враховуються характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину, особа засудженого, його поведінка, ставлення до праці, участь у громадському житті в місцях відбування покарання, строк відбуття покарання, думка адміністрації кримінально-виконавчої установи, спостережної комісії, служби у справах неповнолітніх (якщо йдеться про неповнолітнього злочинця), громадських організацій і трудових колективів, а в необхідних випадках також думка місцевих органів влади та місцевого самоврядування. Не може залишатися поза увагою минуле засудженого: наявність колишніх судимостей, характер вчинених злочинів, строк перебування на волі після звільнення від відбуття покарання за колишні злочини, підстави звільнення від відбування покарання за раніше вчинені злочини та інші обставини.

Обставини, що враховуються при задоволенні клопотань про помилування, пов'язані, зокрема, з наявністю чи відсутністю чинників, які перешкоджають помилуванню. До них належать обставини, що свідчать:

– про небезпеку особи винного (значна кількість судимостей, особливо жорстокість злочину, активна роль у його вчиненні, антигромадський

спосіб життя до взяття під варту тощо);

– про те, що злочин є особливо тяжким (наявність багатьох обставин, котрі обтяжують покарання, особливо великі розміри викраденого, заподіяння злочином тяжких наслідків, наприклад, загибель кількох осіб, тощо). Перешкодою для помилування засудженого може бути його негативна характеристика, надана адміністрацією кримінально-виконавчої установи.

При вирішенні питання про помилування засудженого враховуються відомості про позитивну характеристику особи, дані про особливі заслуги, про стан здоров'я, матеріальний стан, велику кількість утриманців. Можуть братися до уваги і надзвичайні обставини (наприклад, сім'я засудженого постраждала внаслідок стихійного лиха – такого, як повінь, землетрус, пожежа тощо). Особливе місце серед цих обставин займають відомості про поведінку засудженого під час відбування покарання в місцях позбавлення волі.

Враховання значної кількості обставин при вирішенні питання про помилування обумовлюється, зокрема, й тим, що акт помилування стає відомим великому колу громадян – рідним, співробітникам, сусідам, знайомим тощо. Тому він повинен сприйматися ними як справедливий. Але цього може і не бути при негативній громадській думці про дану особу або вчинений нею злочин¹.

Підготовлені Управлінням з питань помилування матеріали попередньо розглядаються Комісією при Президентові України у питаннях помилування. У разі відхилення Комісією клопотання про помилування повторне клопотання щодо особи, засудженої до довічного позбавлення волі, за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії не раніш як через п'ять років, а щодо інших засуджених – не раніш як через рік із часу відхилення попереднього клопотання. Повторне клопотання, що надійшло до закінчення цих строків, повертається заявникові з відповідним роз'ясненням.

Укази Президента України про помилування осіб, які відбувають покарання в установах чи органах виконання покарань, надсилаються для виконання Державній пенітенціарній службі України (далі – ДПтС), яка протягом трьох робочих днів з дня одержання відповідного указу встановлює місце відбування засудженими покарання і надсилає до територіального органу управління ДПтС наказ про виконання указу Президента України про помилування. Територіальний орган управління ДПтС, одержавши наказ, негайно надсилає його для організації виконання адміністрацією кримінально-

¹ Наприклад, у жовтні 2000 р. перед спеціальною комісією з дострокового звільнення федеральної тюрми “Аттіка” в Сполучених Штатах Америки був представлений Марк Чемпен – убивця легендарного Джона Ленона. Чемпен подав клопотання про помилування відповідно до американських законів після відбуття ним двадцяти років у зазначеній тюрмі. Члени спеціальної комісії вирішували його подальшу долю: чи продовжити строк тюремного ув'язнення, чи відпустити під заставу. В інтерв'ю одному з телеканалів Марк Чемпен сказав, що сам Джон Ленон підтримав би його клопотання про помилування. Але засудженому так і не вдалося вийти на волю – комісія відхилила його клопотання. Він вчинив тяжкий злочин і значно високий рівень суспільного резонансу був би в разі його помилування (Аличева М. Век свободи не видать // Киевские ведомости. – 30 сентября 2000 г.).

виконавчої установи. Адміністрація установи негайно ознайомлює з наказом засудженого під підпис, про що робиться відповідний запис на звороті наказу із зазначенням дати ознайомлення. Звільнення помилуваної особи проводиться в день одержання наказу відповідно до вимог статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Про виконання указу Президента України про помилування адміністрація установи негайно повідомляє територіальний орган управління ДПтС, який протягом трьох робочих днів надсилає повідомлення до ДПтС та суду, який постановив вирок, ухвалу або постанову. Після отримання повідомлень щодо виконання указу Президента України про помилування управлінням контролю за виконанням судових рішень департаменту охорони, нагляду і безпеки, режиму та контролю за виконанням судових рішень ДПтС до Управління з питань помилування надсилається відповідне повідомлення.

Укази Президента України про помилування засуджених для виконання надсилаються також:

- щодо осіб, які звільняються від додаткових покарань, - відповідним судам;

- щодо осіб, засуджених до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, до службових обмежень для військовослужбовців чи до позбавлення військових звань, - Міністерству оборони України;

- щодо інших осіб - відповідним міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади.

Крім того, укази Президента України про помилування засуджених надсилаються Міністерству внутрішніх справ України до відома та іншим державним органам для забезпечення соціальної адаптації осіб, які відбули покарання.

Висновок. Таким чином, дослідження інституту помилування, зокрема його видів, умов і порядку їх застосування приводить нас до висновку, що помилуванням може бути будь-яка особа, винувата у вчиненні злочину. Питання про її помилування вирішується на підставі відповідного клопотання, яке подається лише після набрання обвинувальним вирокком суду законної сили. Ми також вважаємо, що потрібно більше висвітлювати роботу Управління з питань помилування Адміністрації Президента України, роз'яснювати людям важливість інституту помилування та його специфіку у порівнянні з іншими інститутами звільнення від покарання.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // *Голос України*. – 2001. – 19 червня.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV // *Голос України*. – 2003. – 28 серпня.
4. Указ Президента України від 16 вересня 2010 р. «Про Положення про порядок здійснення помилування» // *Урядовий кур'єр*. – 2010. – 21 вересня.
5. Наказ Міністерства юстиції України від 28 вересня 2012 р. № 1439/5 «Про затвердження Порядку подання до Адміністрації Президента України матеріалів за клопотаннями засуджених про помилування та виконання указів Президента України про помилування» // *Офіційний вісник України*. – 2012. – № 79. – Ст. 3211. – С. 570.

Школа С.Н. Некоторые вопросы осуществления помилования в Украине. Дана характеристика правовых норм, определяющих порядок осуществления помилования в Украине.

Ключевые слова: помилование осужденных, ходатайство о помиловании, порядок осуществления помилования.

Shkola S.M. Some issues on the procedure of pardon in Ukraine. The article examines the procedure of pardon in Ukraine. Based on literal interpretation of the law it's noted that pardon of convicts shall be made only in the form of replacement of life imprisonment to imprisonment for a fixed term. But in reality it is not so. Pardon of convicts is also made by a full or partial exemption from further both basic and additional sentence or replace the noncompealed part of a more reduced sentence. Therefore it's proposed to the Criminal Code of Ukraine full list of types of pardon, not to mention some of them.

The author justified the necessity of the elaboration and submission to the Verkhovna Rada of Ukraine of the draft law "On pardon in Ukraine", because the Constitution of Ukraine stipulates that the acts that are crimes, and the responsibility for them are determined by the laws of Ukraine (paragraph 22 of Part 1 of Art. 92). Laws have high validity in the system of legal acts, it is clear that it is their most important issue to be regulated social relations. So the question of exemption from criminal liability and punishment as shall be regulated by the laws (as well as in the cases provided for amnesty).

It is highlighted the desirability of making criminal law in a particular type of mitigation of convicted of participation in the pardon – a conditional pardon. Practice of pardoning is carried out by "reducing principal punishment," "further relief from all the main sentence". A convict for whom will be applied conditional pardon shall refrain for the unserved part of the sentence from committing new crimes. In this case, the judgment by which the convicted person was detained, is considered to be executed and loses its strength and maturity of the course record begins with the use of a conditional pardon.

It is alleged, in particular, any person guilty of a crime may be pardoned, and the question of its pardon is resolved on the basis of the corresponding petition, which is available only after the guilty verdict coming into force. It is necessary to better cover the work of the Pardon Office of the Administration of the President of Ukraine, to explain to people the importance of the institution of pardon and its specificity compared with other institutions of impunity.

Keywords: pardon of convicts, petition for pardon, procedure for pardons.

Надійшла до редакції 20.03.2012

М.М. Васілін

здобувач

(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

УДК 343.341

ОЗБРОЄННЯ ОСОБИ З МЕТОЮ ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ЯК ФОРМА СПРИЯННЯ ВЧИНЕННЮ ДАНОГО ЗЛОЧИНУ

Проаналізовано таку форму сприяння вчиненню терористичного акту як озброєння особи з метою вчинення такого злочину; об'єктивні та суб'єктивні ознаки вчинення злочину у цій формі, проведено відмежування від збуту вогнепальної чи холодної зброї, боєприпасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв.

Ключові слова: сприяння, терористичний акт, зброя, озброєння.